

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Кафедра теорії і методики викладання філологічних дисциплін у початковій школі

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПОШУКИ

Збірник наукових праць

Випуск 15

Харків 2018

О. В. Краснопьярова

О. П. Біляцька

м. Харків

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «ДОСЛІДЖУЄМО МЕДІА» В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

У статті розглядаються шляхи реалізації змістової лінії «Досліджуємо медіа» в навчанні грамоти учнів 1 класу: подано визначення основних понять (словничок), проаналізовано види медіатекстів і вимоги щодо їхнього вивчення за Типовими програмами початкової освіти, наведено приклади фрагментів уроків української мови.

Ключові слова: *медіа, медіапродукт, медіатекст, українська мова, навчання грамоти.*

В статье рассматриваются пути реализации содержательной линии «Исследуем медиа» в обучении грамоте учащихся 1 класса: даны определения основных понятий (словарик), проанализированы виды медиатекстов и требования к их изучению по Типовой программе начального образования, приведены примеры фрагментов уроков украинского языка.

Ключевые слова: *медиа, медиапродукт, медиатекст, украинский язык, обучение грамоте.*

The article discusses the ways to implement the content line "Explore the media" in teaching literacy of grade 1 students: definitions of basic concepts (vocabulary) are given, types of media texts and requirements for their study on the Standard Primary Education Program are analyzed, and examples of Ukrainian language lessons are given.

Key words: *media, media product, media text, Ukrainian language, literacy training.*

Актуальність проблеми. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні була схвалена Постановою Президії Національної академії педагогічних наук України в травні 2010 року (протокол № 1-7/6-150). Оновлена редакція, підготовлена Інститутом соціальної та політичної психології, затверджена Президією Національної академії педагогічних наук у квітні 2016 року.

Головною метою Концепції є сприяння розбудові в Україні ефективної системи медіаосвіти заради забезпечення всебічної підготовки дітей і молоді до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формування в них медіаобізнаності, медіаграмотності й медіакомпетентності відповідно до їхніх вікових та індивідуальних особливостей.

Практичне втілення Концепції відбувалося протягом 2010–2016 років на базі середніх і старших класів ЗЗСО: проведення експериментального етапу, в якому брали участь близько 200 шкіл; викладання предмету «Медіакультура» в 10 класі; наукове керівництво роботи педагогів-ентузіастів тощо.

У серпні 2017 р. розпочався Всеукраїнський експеримент «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» на базі навчальних закладів України на 2017-2022 рр. (наказ МОН України №1199 від 18.08.2017). Методичні рекомендації щодо впровадження медіаосвіти публікувалися для бібліотекарів (О. Волошенюк, Л. Гуменюк, В. Потапова), для вчителів суспільних дисциплін (В. Іванов, О. Волошенюк, О. Мокрогуз), для студентів педагогічних ЗВО (за наук. ред. В. Різуна), для педагогів (Л. Покроєва, О. Акименко, З. Алфьорова, Г. Дегтярьова, Т. Казакова, В. Косенко, Т. Нурєєва, Г. Старкова).

Однак недостатньо розробленою залишається проблема медіаосвіти молодших школярів. Так, 2013 року програма «Основи медіаграмотності: взаємодія з медіа» для учнів 1-4 класів початкової школи, була подана від Харківської області на конкурс зі створення авторської програми «Основи медіаграмотності» для початкової школи (1-4 класи) і визнана одним із двох переможців конкурсу. Метою цього курсу є ознайомлення дітей з основами засобів масової комунікації, створених на аудіовізуальній основі (звукозапис, фотографія, кіно, анімація, телебачення, відео, Інтернет) і формування у молодших школярів моральних цінностей і якостей через роботу з медійними текстами.

Окремі видання на цю тему стали з'являтися в 2017–2018 роках (О. Волошенюк, Г. Дегтярьова, В. Іванов). Особливо актуальним даний напрямок навчально-виховної роботи з учнями початкових класів став після введення в курс української мови Типових програм початкової освіти змістової лінії «Досліджуємо медіа».

Мета статті – розглянути шляхи реалізації змістової лінії «Досліджуємо медіа» в навчанні грамоти учнів 1 класу, дати визначення основних понять, проаналізувати вимоги Типових програмам початкової освіти щодо вивчення медіатекстів різних видів, навести приклади фрагментів уроків української мови в 1 класі.

Виклад основного матеріалу. Інформаційна революція та глобалізація зробили наше сприйняття світу значною мірою залежним від того, як його подають медіа. Сучасні першокласники живуть в інформаційному просторі і вміють працювати з різними джерелами (графічними, текстовими, аудіо, відео), самостійно відшуковують інформацію за вказаними орієнтирами. Тому система роботи з учнями 1 класу має передбачати вправи і завдання на формування умінь працювати з інформацією в усі навчальні предмети і курси.

З урахуванням ключових змін у Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) до змістових ліній курсу «Українська мова» в Типових освітніх програмах для 1–2 класів (цикл І), розроблених за редакцією О. Савченко і Р. Шияна, додано розділ «Досліджуємо медіа». Його основним завданням є ознайомлення школярів з основами медіаграмотності, «формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати та використовувати інформацію в медіатекстах, створювати прості медіапродукти» [7, с. 5]. У програмі наголошується, що важливо в дітей «формувати уявлення про межу між реальним світом і світом мас-медіа, навчати» [8, с. 6]. Отже, змістова лінія «Досліджуємо медіа» пропонує інструмент для активного критичного освоєння комунікативного медіасередовища.

Перш ніж описувати методику роботи з реалізації зазначеної змістової лінії на уроках навчання грамоти, необхідно дати визначення основних понять

проблеми, а також узагальнити види медіатекстів, що рекомендуються для опрацювання в 1 класі.

Вивчення довідкової та методичної літератури [1; 4; 5] дозволило упорядкувати словничок медіаосвіти. До нього увійшли такі поняття:

- **медіа** – у комунікації це канали та інструменти, що використовуються для збереження, передавання і подавання інформації або даних, тобто це єдине середовище, що використовують для передавання будь-яких даних з будь-якою метою;

- **мас-медіа** – новинні медіа, канали поширення масової комунікації, до яких належать періодична преса, радіомовлення, телебачення, Інтернет;

- **медіаграмотність** – результат медіаосвіти, здатність добирати, аналізувати, критично оцінювати, використовувати, створювати та передавати медіатексти різних форм, жанрів;

- **медіакомпетентність** – відповідальна реалізація соціального спілкування в суспільній практиці, тобто здатність розуміти, аналізувати і оцінювати зміст медіа, вміння використовувати медіа під час навчання і дозвілля, бути співтворцем особистого змісту в мас-медіа, володіти навичками самопрезентації та спілкування з іншими користувачами медіа і, якщо потрібно, вміти критично оцінювати власну медіаактивність;

- **медіакультура** – культура сприймання інформації через медіа, здатність людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі; а також культура комунікації через медіа, тобто культура збирання, виробництва, передачі та аналізу інформації;

- **медіаосвіта** – частина освітнього процесу, спрямована на формування в учнів медіакультури, підготовку дітей до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, охоплюючи як традиційні так і новітні медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій;

- **медіатекст** – це усний чи письмовий твір масової інформаційної діяльності та масової комунікації, сутність якого полягає в конкретній інформації, що виражена мовленням з метою впливу та переконання.

Аналіз змістової лінії «Досліджуємо медіа» в курсі «Українська мова» Типових програм початкової освіти показав, що в переліку медіатекстів, котрі вивчаються в початковій школі, зазначені афіші, дитячі журнали, книжки, комікси, комп'ютерні ігри, листівки, малюнки, мультфільми, реклами, стіннівки, фотографії (світлина), фотоколажі, SMS-повідомлення.

Завданнями змістової лінії «Досліджуємо медіа» в рамках мовної освіти є:

- ознайомлення з основами медіаграмотності;
- збагачення духовного світу учнів через естетичне сприймання медіапродуктів;
- розвиток уяви та творчого мислення учнів за допомогою медіатекстів;
- формування умінь опрацьовувати медіатексти.

Згідно з вимогами Типових програм початкової освіти в першому циклі навчання очікуються такі результати:

- сприймає прості медіапродукти;
- обговорює зміст і форму простих медіатекстів, розповідає, про що в них ідеться;
- визначає, кому і для чого призначений медіатекст;
- пояснює зміст вербальної і невербальної інформації в медіапродуктах;
- висловлює свої думки та враження від змісту і форми медіапродукту;
- створює прості медіапродукти (листівка, sms-повідомлення, фото, колаж, комікс тощо) з допомогою інших [7; 8].

Розглянемо особливості роботи з конкретними медіатекстами, наведемо приклади фрагментів уроків навчання грамоти, розроблених до букваря Н. Воскресенської, І. Цепової [2].

Афіші. У процесі аналізу медіатексту учні усвідомлюють, що це рекламне повідомлення інформації про культурні події. В афіші обов'язково вказуються дата, час і місце проведення заходу. Афіша може бути ювілейна, святкова, виставкова, театральна, концертна, циркова, туристична та спортивна. Її важливими особливостями є великі розміри і яскравість.

Наприклад, на уроці букварного періоду на тему «Звуки [т], [т’], буква Т, т. Театр» учні читають та інсценізують текст «Тім і Том» [2, с. 67]. Після театралізації діалогу Тіма і Тома можна вмотивувати дітей на створення афіші до вистави, щоб запросити на неї глядачів.

- Розгляньте афіші. Що можна з них дізнатися?

Рис. 1. Зразки афіш лялькових театрів.

- Як називаються вистави? Що спільне в цих заголовках?
- Як малюнки і фотографії розповідають про зміст вистави, її героїв?
- У яких театрах можна подивитися ці вистави?
- Чи в усіх афішах зазначено день і час проведення вистави? Де і як можна отримати додаткову інформацію?

Після аналізу готових афіш учням у групах пропонується оформити афішу вистави «Тім і Том». Для самостійної роботи діти забезпечуються всім необхідним матеріалом: різнокольоровим папером для обговорення й вибору кольору основи афіші, малюнками із зображеннями героїв для аплікації, різнокольорові фломастери. По закінченню роботи обговорюється змістовність і зовнішнє оформлення афіш.

Мультфільми. Для вчителя важливо пам’ятати, що мультфільми виконують неабияку виховну, пізнавальну й розвивальну функції, підвищують обізнаність дітей про довкілля, формують первинні уявлення про добро і зло, еталони хорошої і поганої поведінки, демонструють соціальні норми, правила, гендерні ролі, цінності й моделі поведінки, сприяють розвитку мовлення дітей.

Для ефективного використання мультфільмів, на думку Л. Крутій, слід дотримуватися таких медіадидактичних положень:

1) фрагмент із мультфільму повинен мати певну виховну й естетичну цінність;

2) основою фрагмента, призначеного для розвитку мовлення, має бути комунікативна ситуація;

3) фрагмент треба брати з уже відомого дітям мультфільму, перегляд якого відбувався під час вільної діяльності;

4) сюжет фрагмента має відповідати віковим особливостям [3, с. 89].

Під час вступної бесіди уточнюється, що мультиплікація – це вид кіномистецтва, твори якого створюються шляхом знімання послідовних фаз руху об'єктів. Мультфільми бувають графічними (мальованими) та об'ємними (ляльковими, пластиліновими, сипучими, предметними).

Наприклад, на уроці добукварного періоду на тему «Спорт у нашому житті. Хокей. Поділ слова на склади» [2, с. 24] пропонуємо переглянути учням уривок з мультфільму «Шайбу! Шайбу!» про хокейний матч дитячих команд (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3pH0TSSs-qY>).

Перед переглядом діти розподіляються на групи для спостереження:

1 група – за грою синьої команди;

2 група – за грою червоної команди;

3 група – за роллю у грі рудого хлопчика;

4 група – за поведінкою вболівальників.

Після обговорення в групах діти розповідають про побачене. Складність полягає в тому, що протягом усього епізоду в мультфільмі не звучить мовлення. Вся історія розповідалася за допомогою зображення рухів і міміки героїв, а також музики, яка допомагає передати настрій юних хокеїстів і вболівальників.

Комікси. Освітнє значення коміксів полягає в тому, що вони є унікальним способом розповісти історію образно, просто й емоційно. Комікси дають можливість донести важливі ідеї, не перевантажуючи маленького

читача великими обсягами тексту. Любов до коміксів згодом трансформується в любов до книжок загалом, бо дитина звикає до процесу читання. Отже, головне завдання вчителя – навчити дітей розуміти та розповідати історію і візуально, і у формі діалогу [6, с. 49].

Наприклад, під час проведення уроку добукварного періоду на тему «Україна – рідний край. Державні та народні символи України. Українська мова» [2, с. 7] дітям пропонується розглянути комікс із журналу «Джміль».

Рис. 2. Комікс «Справжній українець»

У процесі розглядання й обговорення учні усвідомлюють, що комікс – це послідовність малюнків із короткими текстами, які створюють певну зв’язну розповідь. Тексти в коміксах, зазвичай, мають специфічну форму «мовної бульки» («мовної хмарки», «мовного димку»), яка передає мову чи думку персонажа.

З урахуванням поступового усвідомлення ілюстративно-словесної інформації учнями 1 класу доцільно опрацьовувати готові комікси в такій послідовності:

- 1) розглядання й обговорення змісту серії сюжетних малюнків;
- 2) складання за малюнками зв’язної розповіді;
- 3) читання тексту на спеціальних «мовних хмаринках»;
- 4) об’єднання візуальної і словесної інформації.

Цікавим для першокласників є завдання на доповнення серії сюжетних малюнків «мовними хмарками» зі словами або думками персонажів. Наприклад, під час проведення уроку букварного періоду на тему «Апостроф як додатковий символ на позначення звуку [й’]. Комп’ютер» можна запропонувати дітям спочатку розглянути серію малюнків, скласти за нею зв’язну розповідь, а

потім дописати на окремих «мовних хмаринках» слова мишки і kota та наклеїти їх на відповідні малюнки коміксу.

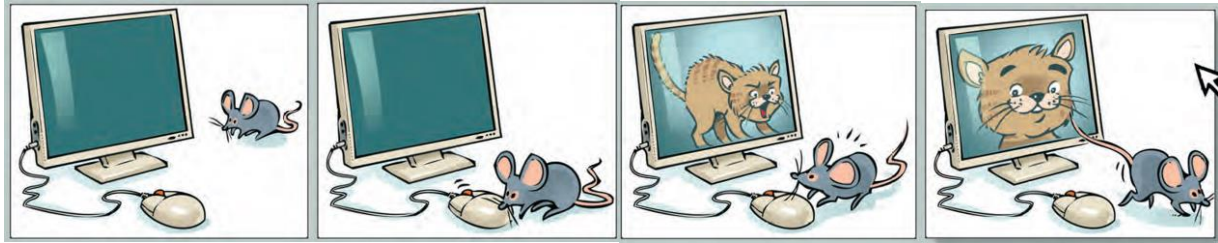

Рис. 3. Комікс «Комп'ютерна мишка»

- Який вигляд у звірка на першому малюнку? (Здивований.) Що може запитати мишка? (Що це?) Напишіть ці слова на «мовній хмарці», наклейте біля мишки на першому малюнку.

Аналогічно опрацьовуються інші зображення, додаються до них «мовні хмарки» з написами *Невже це мишка? Ш-ш-ш! Ой! Ха-ха-ха!*

Висновки. Медіаосвіта забезпечує всебічну підготовку дітей до життя в інформаційному суспільстві. Велику частину поведінкових моделей діти беруть з уподобаних медіапродуктів: реклами, музичних роликів, коміксів, мультфільмів тощо. Важливо на конкретних і доступних медіатекстах навчати дітей співвідносити реальний світ та медійний, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати та використовувати інформацію, а також створювати власні прості медіапродукти.

У першому класі така робота тільки розпочинається. Основними навчальними прийомами при цьому є розповідь учителя і бесіда, практичні спостереження. Через систему практико орієнтованих завдань діти навчаються виділяти в медіатекстах головне і другорядне, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, подавати опрацьовану інформацію у вигляді малюнка, піктограми або схеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Больц Норберт. Абетка медіа / За загал. ред. В. Іванова; Переклад з німецької В. Климченка. – К. : Академія української преси, Центр вільної преси, 2015. – 177 с.

2. Воскресенська Н.О. Українська мова. Буквар : підручник для 1 класу закл. загал. серед. освіти (у 2-х частинах). Ч. 1 / Н.О. Воскресенська, І.В. Цєпова. – Харків : Вид-во «Ранок», 2018. – 112с.
3. Крутій К.Л. Медіадидактичні особливості використання мультфільмів як засобу навчання мови і розвитку зв'язного мовлення дошкільників / Медіаосвіта як напрям навчально-виховного процесу в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах / К.Л. Крутій // Наукові записки. – 2013. – № 3. – URL : <file:///C:/Users/user/Downloads/KRUTIY.pdf> (дата звернення: 25.10.2018).
4. Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі : посібник для вчителя / За ред. О. Волошенюк, Г. Дегтярьової, В. Іванова. – К. : ЦВП, АУП, 2017. – 197 с.
5. Медіаосвіта та медіаграмотність : короткий огляд / В. Іванов, О. Волошенюк, Л. Кульчинська. – К. : АУП, ЦВП, 2011. – 58 с.
6. Ольшанський Д.В. Комікс як засіб навчання іноземних мов молодших школярів / Д.В. Ольшанський // Мистецтво і освіта. – 2001. – №20. – С. 49–51.
7. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти. 1–2 класи / За наук. ред. О. Савченко. URL : <http://osvita.ua/school/program /program-1-4/60407/> (дата звернення: 25.10.2018).
8. Типова освітня програма початкової освіти. Цикл І (1–2 класи) / За наук. ред. Р. Шияна. URL : <http://osvita.ua/school/program /program-1-4/60407/> (дата звернення: 25.10.2018).
9. Цєпова І.В. Досліджуємо медіа: прийоми роботи в курсі навчання грамоти. 1 клас / І.В. Цєпова. – URL : <https://www.youtube.com/watch?v=L1ALNwT0sf0> (дата звернення: 25.10.2018).